

А.С. Асилова, экономика ғылымдарының кандидаты
әл Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеті
А.А. Кабдешова, экономика ғылымдарының магистрі, аға оқытушы
Нархоз университетінің экономикалық колледжі, Алматы қ.

Қазақстан Республикасының аумағында қолма-қол шетел валютасымен айырбастау операцияларын ұйымдастыру

Түйіндеме. Мақалада еліміздегі қолма-қол шетел валютасымен айырбастау операцияларын ұйымдастыру мен валюта нарығындағы теңгенің долларға, еуроға, рубльге қатысты бағамдары, өзгерістері, биржалық сауда-саттықтардағы мәмілелері және Қазақстан қор биржасындағы биржалық операциялардың көлемі, сонымен қатар, Қазақстанның ұлттық валютасы қолданысқа енгеннен бергі өзгерістері қарастырылған.

Түйін сөздер: валюта нарығы, айырбастау пункттері, айырбастау операциялары, валюталық бағам,

Бүгінгі күні экономиканың басты элементі – валюта нарығы. Валюта нарығының қалыптасуына ықпал ететін факторлар қатары анықталған. Валюта нарығы – экономиканың ең маңызды және біртұтас құрылымдарының бірі.

Жалпы, валюта нарығы дегеніміз шетелдік валютаны және шетелдік валютадағы төлем құжаттарын сату-сатып алу жөніндегі әлеуметтік-экономикалық және ұйымдық қатынастар жүйесі.

Валюта нарығы уақытылы есеп айырысуларды жүзеге асыруды, валюталық қаражаттарды біршама тиімді пайдалануды, валюталық операцияларға қатысушылардың валюталық бағамдар айырмасы түрінде пайда алуын, валюталық тәуекелдерді сақтандыруды, валюталық бағамдарды реттеуді, валюталық саясатты жүргізуді қамтамасыз ете отырып, ішкі және халықаралық төлем айналымына қызмет етеді.

Халықаралық есеп айырысудың өзіндік ерекшелігі барлық елдер үшін жалпыға бірдей қабылданған төлем құралының болмауында. Сондықтан да сыртқы сауда, көрсетілген қызметтер, несиелер, инвестициялар, мемлекетаралық төлемдер бойынша есеп айырысудың қажетті шарты сатып алу-сату формасында бір валютаны екінші біріне айырбастау болып табылады.

Қазақстан Республикасының халықаралық нарыққа шығуына кедергі жасап тұрған мәселелердің бірі – теңгенің айырбасталымдылығы. Бір жағынан қазақстандық теңге бірнеше валюталық шектеулері бар айырбасталатын валюта болып саналады. Бірақ бұл шектеулер, Қазақстанның дүниежүзілік валюта нарығының толық құқылы қатысушысы бола алмауына жеткілікті.

Мемлекетіміздің ішкі валюталық нарығы әлі қалыптасқан жоқ, ол қалыптасу сатысында. Қазақстан нарығының жастығынан кез келген ірі қаржы институты, соның ішінде шетелдік де, өзіне пайда түсіре алды. Еліміздің коммерциялық банктері сыртқы қарыздарын өтегенде нарыққа валютаның айтарлықтай қаражат көлемін шығарады, бұл да теңгеге әсер етпей қоймайды. Валюта туралы заңдар қарама – қайшы және толық емес. Еліміздің валюта нарығының ерекшелігі, ол пайда болғанда үкімет теңгенің ішкі айырбасталымдылық жолына тұруымен анықталады. Валютаны еркін алып-сату отандық экономиканы долларландыруға әкеліп соқты. Қаржы нарығындағы болып жатқан өзгерістер валюта нарығына тікелей әсер етуде.

Қазіргі валюта нарығының механизмінің осы уақытқа дейін қолданып келген валюта нарығының механизмінен мүлде айрықша деп айту қиын. Дегенмен де, қазіргі валюта нарығының механизмінің қызмет етуінің өзіндік ерекшеліктері болуға тиіс.

Қазақстан Республикасының аумағында қолма-қол шетел валютасымен айырбастау операцияларын ұйымдастыруды өздеріне берілген лицензияға немесе еліміздің заңдарымен берілген құқығына сәйкес шетел валютасымен айырбастау операцияларын ұйымдастыруға құқығы бар уәкілетті банктер және уәкілетті ұйымдар жүзеге асырады.

Айырбастау пункттері – қолма-қол шетел валютасымен айырбастау операциялары жүргізілетін арнайы жабдықталған орындар.

Қолма-қол шетел валютасымен айырбастау операцияларын ұйымдастыратын заңды тұлғалар қызметті Қазақстан Ұлттық Банкі берген қолма-қол шетел валютасымен айырбастау операцияларын ұйымдастыру жөніндегі қызметті жүзеге асыруға лицензияның және оған уәкілетті ұйымның айырбастау пункті көрсетілетін қосымшаның негізінде өздерінің айырбастау пункттері арқылы жүзеге асырады. Лицензия алу үшін уәкілетті ұйымда айырбастау пунктінің болуы міндетті.

Ұлттық Банк уәкілетті ұйымдарды лицензиялау тәртібі мен шарттарын, қолма-қол шетел валютасымен айырбастау операцияларын ұйымдастыру жөніндегі қызметке қойылатын талаптарды, сондай-ақ уәкілетті банктің айырбастау пункттерін ашу, қызметін тоқтата тұру, қайта бастау, оларды жабу туралы хабарлама жасау тәртібін қоса алғанда, Қазақстан Республикасында қолма-қол шетел валютасымен айырбастау операцияларын ұйымдастыру қағидаларын белгілейді.

Қолма-қол шетел валютасымен айырбастау операцияларын ұйымдастыру жөніндегі қызмет бойынша ақпаратты ұсыну нысандары мен тәртібі Қазақстан Ұлттық Банкінің нормативтік құқықтық актісінде белгіленеді.

Уәкілетті банктердің және уәкілетті ұйымдардың айырбастау пункттері арқылы жүргізілетін операциялар бойынша шетел валютасын теңгеге сатып алу бағамының сату бағамынан ауытқу шектері АҚШ доллары үшін – 6 теңге; еуро үшін – 7 теңге болып белгіленген.

Валюта сатып алу үшін ең ыңғайлы курс – дүйсенбі мен жұма аралығында күндізгі уақытта, себебі:

біріншіден, курс валюта биржасының жұмысына байланысты өзгеріп отырады, жұмыс күні басталмас бұрын сарапшылар валюта бағамына қатысты болжам жасап, алдын-ала тәуекелден қорғану үшін курсты жоғары қояды, таңертеңгілік 11:00 мен 16:00 аралығында бағам өзгеріп отырғанымен біршама тұрақтанады;

екіншіден, демалыс пен мереке күндерінің алдында банктер ең жоғары валюта курсы белгілейді, бұл осы уақыт аралығында ерекше оқиға орын алса пайда болатын қауіптерден қорғану үшін қажет.

Ұлттық Банк қаржы қызметтерін көрсету түрлерінің бірі ретінде айырбастау пункттерінің жұмысына көп назар бөліп отырды. Қолма-қол валюта нарығын дамыту Қазақстан дербес мемлекет болғанда, ұлттық валютаны енгізгеннен басталған еді. Қазақстан азаматтарының еркін қозғалу қажеттілігі азаматтардың қолма-қол валютаны кейін басқа мемлекеттердің аумағында пайдалану үшін сатып алу қажеттілігіне байланысты болып отыр. Ол уақытта қолма-қол валютаны табу қиын болатын, барлық экономикалық байланыстар үзілген еді, мемлекеттер арасындағы төлемдер тоқтатылған болатын. Әсіресе бұл Ресеймен шекаралас облыстарда қатты байқалды, себебі ол өңір реттелген байланысқа және көп келісімдерге ие еді.

Елде қаржы жүйесінің және қаржы нарығының қалыптасу қажеттілігі жағдайында Ұлттық Банк заңнамалық деңгейде Қазақстан Республикасында валютаны айырбастаудың ұйымдастырылған нарығын жасау, банктік емес заңды тұлғаларға айырбастау операцияларын жүзеге асыру құқығын ұсына отырып, халықтың қолма-қол шетел валютасына деген сұранысын қанағаттандыру үшін айырбастау пункттерінің желісін дамыту үшін барлық қажетті шараларды қабылдаған болатын. Бүгінгі таңда Қазақстан Республикасының қолданыстағы заңнамасына сәйкес қолма-қол шетел валютасымен айырбастау операцияларын жүргізу жөніндегі қызметтер республика бойынша айырбастау пункттерінің үшінші бөлігі ашылған тек уәкілетті банктерге ғана емес, сонымен бірге

уәкілетті ұйымдарға (банктік емес айырбастау пункттері) тиесілі айырбастау пункттердің тармақты желісімен ұсынылады.

2015 жылғы қаңтардағы валюта нарығы 2015 жылғы қаңтарда теңгенің АҚШ долларына қатысты бағамы 1 АҚШ доллары үшін 182,35-184,45 теңге аралығында өзгерді. 2015 жылғы қаңтардың соңында теңгенің биржалық бағамы бір АҚШ доллары үшін 184,45 теңге болды. 2015 жылғы қаңтарда қосымша сауда-саттықтардағы мәмілелермен бірге, Қазақстан қор биржасындағы биржалық операциялардың көлемі 4,7 млрд. АҚШ долларын құрады. Биржадан тыс валюта нарығындағы операциялар көлемі 1,1 млрд. АҚШ доллары болды. Жалпы ішкі валюта нарығындағы операциялардың көлемі 5,8 млрд. АҚШ долларын құрады.

Талдау үшін 2009 бен 2015 жыл аралығы таңданды, бұл екі соңғы девальвация мен теңгенің еркін айналу бағамын енгізген кезең арасындағы кезең болып табылады. 01.01.2016 жылғы жағдай бойынша Қазақстан Республикасында 2979 айырбастау пункттері тіркелді. Бұл ретте, Алматы қаласында 626 айырбастау пункттері (елдегі айырбастау пункттерінің жалпы санының 21%) жұмыс істеп отыр, олардың 420 банктерге, 203-уәкілетті ұйымдарға және 3 «ҚазПошта» АҚ-ға тиесілі екенін атап өту керек.

Банк айырбастау пункттерінің желісін дамытуға әр түрлі себептер негіз болды, бірінші кезекте қызметтер түрін әртараптандыру қажеттілігі, яғни кез келген банк бөлімшесінде банк қызметтерінің барлық негізгі түрлерін, оның ішінде айырбастау операцияларын да көрсетуге ұмтылу. Айырбастау пункттерінің желісін аса белсенді түрде дамытқан мына банктер, олардың үлесі жалпы санның 67%-ын құрап отыр.

1-кесте. Банк айырбастау пункттерінің саны туралы мәлімет

№	Банк атауы	01.01.2016 ж. жағдай бойынша саны
1.	Олардың ішіндегі барлығы	420
2.	«Казкоммерцбанк» АҚ	76
3.	«Народный Банк Казахстана» АҚ	55
4.	«Банк ЦентрКредит» АҚ	44
5.	«Сбербанк» АҚ ЕБ	35
6.	«ForteBank» АҚ	27
7.	«Цеснабанк» АҚ	27
8.	«Евразийский Банк» АҚ	17

Ескерту – Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің ресми сайты www.nationalbank.kz

Уәкілетті ұйымдармен берілген 01.01.2016 жылғы жағдай бойынша Алматы қаласында 112 заңды тұлғаның Алматыда жұмыс істеп отырған айырбастау пункттерінің жалпы санының үшінші бөлігі тиесілі болатын қолма-қол шетел валютасымен айырбастау операцияларын ұйымдастыруға лицензиялары бар. Бұл ретте жартысынан көбі (62,5%) бір айырбастау пунктіне ие, 1 ұйым 26 айырбастау пунктінен тұратын желіге ие.

Талдау жасалып отырған кезеңде Ұлттық Банк негізінен банктік емес айырбастау пунктіне тиген қолма-қол шетел валютасымен айырбастау операцияларын ұйымдастыру жөніндегі қызметке қойылатын талаптарды арттырды. Айырбастау пункттері жүргізіп отырған операциялардың айқындығын қамтамасыз ету, қаржы қызметтерін тұтынушылардың қауіпсіздігі, олардың мүдделерін қорғау бойынша қолданған шаралар банк стандарттарының (талаптарының) бөлігін банктік емес айырбастау пункттеріне қолдануға негіз болады, сол арқылы қолма-қол ақшамен операция жүргізумен ұштасатын тәуекелдерді барынша азайтады. Қолданған шаралардың бірі жарғы капиталының мөлшеріне арттыру (Алматы үшін жарғы капиталы 1 млн-дан 5 млн. теңгеге дейін ұлғайды) болып табылады.

Қазіргі уақытта Алматы қаласы бойынша уәкілетті ұйымдардың жарғы капиталының мөлшері 19 млн. теңгені құрайды, бұл ретте ең жоғарғысы – 367 млн. теңге. Заңды тұлғалардың жартысы 5 млн-дан 10 млн. теңгеге дейінгі, ал 25% – 5 млн теңге, 25% – 10 млн. теңгеден көбірек жарғы капиталына ие болып отыр. Сонымен қатар, айырбастау пункттерінің үй-жайларын күзетуді және орналастыруды, сондай-ақ бухгалтерлік есепті

автоматтандыру, тізілімдердің электрондық журналына ауысу бойынша қосымша талаптар енгізілді. Осы аталған талаптарды енгізу валютаны айырбастау бойынша көрсетілетін қызметтердің сапасына оң әсерін тигізді, нарықта халыққа қызмет көрсету үшін жеткілікті қаражатқа ие жақсылап жасақталған айырбастау пункттері жұмыс істеуде. Алматы қаласы көптеген қаржы ұйымдары мен ірі компаниялар, көптеген заңды тұлғалар шоғырланған республикалық мәнге ие ірі қала болып табылады. Бұнда шетел азаматтарының ағылуына негіз болатын халықаралық және республикалық деңгейдегі іс-шаралар өтеді. Сонымен қатар, Алматыдағы орташа жалақы мөлшері ең жоғарғылардың бірі болып табылады [3]. Осы факторлардың барлығы сатып алынатын және сатылатын қолма-қол шетел валютасының маңызды көлемдерін қалыптастыруға негіз болады.

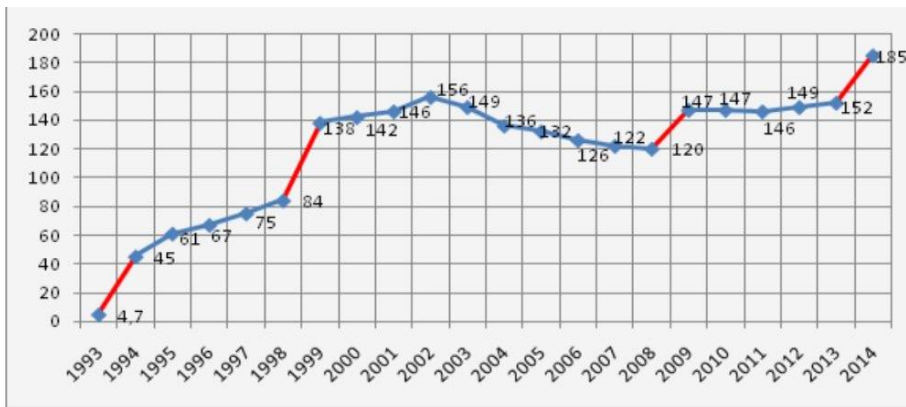
Төменде ұсынылған ақпарат Алматы қаласының қолма-қол валюта нарығындағы сатып алу-сату үрдісін көрнекі түрде көрсетеді.

Жалпы Алматы қаласы бойынша айналымдар Қазақстан бойынша көлемнен орташа алғанда шамамен: 40% – АҚШ доллары бойынша, 50% – еуро бойынша және 20% – ресей рублі бойынша құрап отыр. Мысалы, 2015 жылғы желтоқсанда қолма-қол шетел валютасын сатып алу көлемінің үлесі Алматы қаласындағы қолма-қол шетел валютасын сатып алу көлемі валюта бөлігіндегі жалпы республика бойынша қолма-қол шетел валютасын сатып алудың жалпы көлемінде мыналарды құрады: фунт стерлинг – 89,05%, қытай юані – 65,80%, еуро – 50,67%, АҚШ доллары – 42,55%, ресей рублі – 19,89%. Осыған ұқсас кезеңде қолма-қол шетел валютасын сатып алу көлемінің үлесі Алматы қаласындағы қолма-қол шетел валютасын сатып алу көлемі валюта бөлігіндегі жалпы республика бойынша қолма-қол шетел валютасын сатып алудың жалпы көлемінде мыналарды құрады: фунт стерлинг – 69,97%, қытай юані – 69,47%, еуро – 49,05%, АҚШ доллары – 36,67%, ресей рублі – 17,23%.

2-кесте. Қазақстан Республикасы бойынша деректермен салыстырғанда Алматы қаласы бойынша операциялар көлемі бойынша 2015 жылғы мәлімет (мың бірлік)

Шетел валютасын сатып алу					
	USD	EUR	RUR	GBP	CNY
Барлығы Республика бойынша	746187	42045	3805876	1172	15367
Оның ішінде Алматы қаласы бойынша	317472	21305	755959	1044	10112
Шетел валютасын сату					
Барлығы Республика бойынша	1 668255	90114	12964649	4099	17664
Оның ішінде Алматы қаласы бойынша	611687	44200	2234373	2868	12271
Ескерту – Статистикалық департаменттің мәліметтері					

2009 жыл мен 2015 жыл аралығында жалпы банктік және банктік емес айырбастау пункттерінің операциялары бойынша оң нәтиже тек АҚШ долларын сатып алу көлемінің динамикасы бойынша ғана орын алды (+2,2%), бұл ретте АҚШ долларын сату бойынша айтарлықтай төмендеу байқалып отыр (-17,54%). 2009 жылғы деректерге қатысты максималды оң мән 2014 жылы белгіленді: сатып алу бойынша (+10,39%), сату бойынша (+17,09%). Сату көлемдерінің динамикасы бойынша теріс нәтижеге қарамастан, номиналды көріністе, халықтың аталған валютаны сатып алуға қатысты теңгедегі шығысы 50%-дан астамға өсті. Барлық кезең ішінде уәкілетті ұйымдармен сатып алулар бойынша үлкен белсенділік үрдістері сақталып отыр, ал сату көлемі бойынша банктер алдыңғы қатарда. Қатынас бірдей дерлік: сатып алу бойынша – банктер 30% және уәкілетті ұйымдар 70%, сату – банктер 70% және уәкілетті ұйымдар 30% болып отыр.

1-сурет. 1993 жылдан бергі теңгенің долларға шаққандағы курсының өзгерісі

Ескерту – Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің ресми сайты www.nationalbank.kz

Қазақстанның ұлттық валютасы қолданысқа енгеннен бергі 22 жылдың ішінде АҚШ доллары 65 есе қымбаттады. LS теңге тарихында маңызды кезеңдерді еске түсірді.

1993 жылы елде 1 доллардың бағамы небәрі 4,7 теңгеге бағаланды. Солай дегенмен бұл бағам бар болғаны 1,5 айға ғана созылып, 1994 жылдың қаңтарында АҚШ валютасы 8,17 теңгеге дейін қымбаттады. Қазақстандықтар теңгенің девальвациясы туралы алғаш рет 1999 жылы білді. Ол кезде доллар 88-ден 160 теңгеге күрт нығайды. Тамыз айында валюта бағамы 130 теңгеге дейін төмендеді. Үкімет азаматтарға девальвация жергілікті компанияларды қолдау үшін және Ұлттық банктің бағамды тұрақтандыру шығынын азайту үшін қажет болды деп түсіндірді.

Қазақстанда екінші девальвация 2009 жылы болды. 2009 жылдың ақпанында доллар бағамы Қазақстанда 130-дан 170 теңгеге дейін өсті. Кейінірек бұл бағам 150 теңге деңгейіне тұрақтады.

2014 жылдың ақпанында айырбас бағамы 1 доллар үшін 185 теңгеге дейін өсті. 1,5 жылдан кейін Ұлттық банк 2015 жылдың 20 тамызынан бастап теңге еркін айналымға жіберілді. 2015 жылдың 4 қарашасындағы көрсеткіш бойынша 1 долларға шаққанда теңге құны 284,28 теңге болды. Одан кейін Қазақстан қор биржасының сауда-саттықтағы теңге бағамы 1 доллар үшін 350,25 теңгеге дейін құлады. Дәл қазіргі уақытта Ұлттық банк белгілеген бағамы 12.10.1016 жылы 1 доллар 330,37 теңгені құрап отыр.

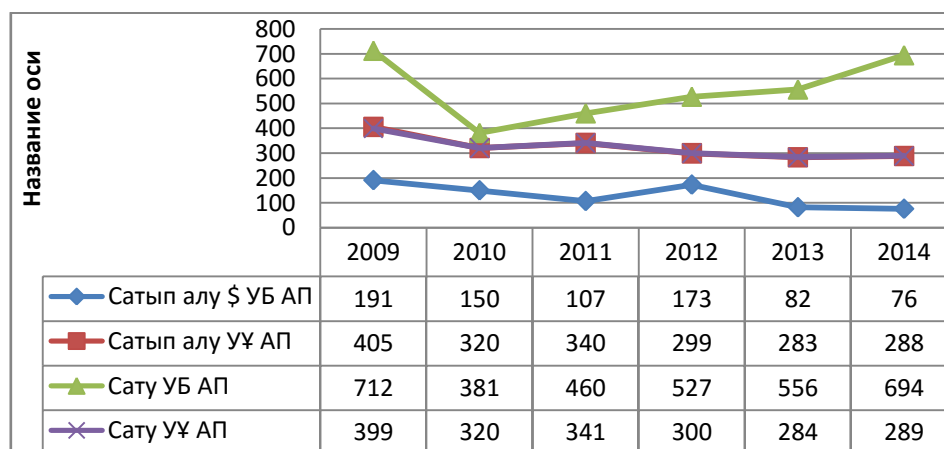
Кез келген елдің ұлттық валютасының жасанды емес, нақты құны болуы қажет. Ол құн нарық заңымен, яғни оған деген сұраныс және ұсыныспен анықталуы тиіс. Осы уақытқа дейін теңге бағамының тұрақты болуына Үкімет тарапынан, нақты айтқанда Ұлттық банк тарапынан жасанды түрде үнемі қолдау көрсетіліп келген болатын және оның бағамы нарық заңдылықтарына қарамастан қатаң бақыланып келді. Ендігі уақытта теңгенің мұндай бақылануы және қадағалануы толықтай болмағанмен алынып тасталды, ол еркін айналымға көшті. Бір сөзбен айтқанда оның бағамын енді валюта биржасындағы күнделікті қалыптасып отыратын нарықтық баға айқындайды. Бұл оған деген сұраныс пен ұсынысқа негізделген, нақтырақ айтсақ, бұл тура нарық заңдылығы. Теңгенің мұндай қадамға баруына қандай алғышарттар мен себептер болды деген заңды сұрақ туындайды.

Соңғы жылдары экономикадағы келеңсіз жайттардың қалыптасуы жиіледі. Мұның басты себебі экономиканың шикізат ресурстарына негізделгендігі және сол бағытта даму алғандығы да қарапайым адамдарға түсінікті еді.

Ал, 2014 жылдың соңында экономикадағы жағдай бірден әрі күрт төмендеп кетті. Бұған теріс әсер еткен екі негізгі факторды айтуға болады: мұнайға деген әлемдік бағаның түбегейлі төмендеуі және көршілес екі елдің, алдымен, Ресейдің рублі, содан кейін Қытай ақшасын атауға болады. Әсіресе, Ресей рублінің өткен жылдың соңындағы күрт төмендеуі

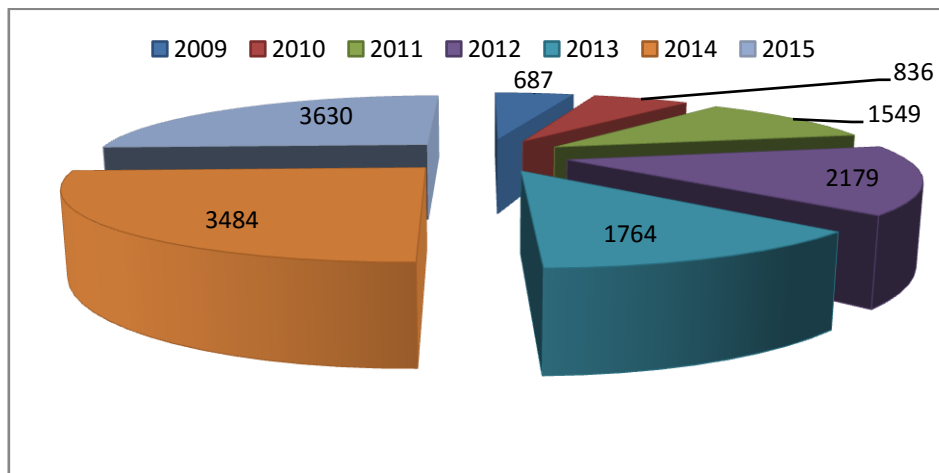
(екі есеге жуық) отандық экономиканың, соның ішінде отандық кәсіпкерлердің қаржылық-шаруашылық жағдайын қатты шайқалтып кетті. Сол сияқты әлемдік нарықта бұрын тұрақтылық танытып келген валюталар құнының әлсізденуі орын алды, мысалы, қытайлық юаннің тек қана 3%-ға девальвациялануы біз секілді дамушы елдер ғана емес, Америка секілді дамыған елдердің де экономикасын теңселтіп отыр, нәтижесінде сол өткен жылдың бірінші тоқсанында АҚШ долларына қатысты еуро 22,8%-ға, ал жапондық иена 19,7%-ға құлдырады. Бұлардың бәрі қосыла келе еліміздегі экономика салаларының құрылымдық дағдарысқа ұшырау қаупін туғызды. Оған дәлел Қазақстандағы ЖІӨ көрсеткішінің тежелуі, нәтижесінде оның өсім қарқыны тек 1,7%-дың маңайында ғана қалыптасты. Бұған дейін оның өсім қарқыны жоспарлы деңгейде болып келген болатын. Мысал ретінде айтар болсақ, 2015 жылдың қаңтар-маусым айлары аралығында, өткен жылдың осы кезеңімен салыстырғанда өнеркәсіп өсімі 100,6%-ды ғана көрсетті немесе ақшаға шаққанда өнеркәсіп өндірісінің көлемі 26%-ға төмендесе, экономиканың даму бағытын айқындвп отырған салада – шикі мұнай мен табиғи газ өндіру салаларының (бұл сала ел экономикасының 69,8%-ын құрап отыр) көрсеткіші 43%-ға төмендеп кетті. Нәтижесінде қазақстандық экспорт 2015 жылдың осы мерзім аралығында 19,8 млрд. АҚШ долларын ғана құрады, бұл өткен жылдың осы кезеңімен салыстырғанда 44,4%-ға төмен. Ал, импорт болса сол жылдың қаңтар-маусым айларында 12,8 млрд. АҚШ долларын көрсетті, бұл өткен жылмен салыстырғанда 17,1%-ға төмендеген.

Елдегі экономикалық жағдайдың нашарлауы мемлекеттік қаржы жағдайына да теріс ықпалын тигізді. 2015 жылмен осы мерзім аралығында мемлекеттік бюджетке түскен салық мөлшері 2 017 млрд. теңгені құраса, бұл өткен жылмен салыстырғанда 14,2%-ға төмендеді. Бұған тікелей әсер еткен ҚҚС түсетін түсімнің азаюы, мемлекеттік бюджетке 304,5 млрд. теңге ғана түскен, немесе оның көлемі алдыңғы жылмен салыстырғанда 43%-ға дейін құлдыраған. Ал енді мұнайға келер болсақ, оның әлемдік нарықтағы бағасының түсуі Ұлттық Қорға түсетін түсімдерге де кері әсерін тигізді. Мысалы, сол 2015 жылдың қаңтар-маусым айлары аралығында оған келіп түскен ақша 957 млрд. теңге, ал 2014 жылдың осы мерзіміндегі түскен ақша көлемі 1 820 млрд. теңге, демек Ұлттық Қордың көлемі бір жыл ішінде 46%-ға төмендеп кеткен. Оны үстіне соңғы жылда теңгені қалыпты ұстап отыру үшін Ұлттық Қордан 28 млрд. доллар бөлінген болатын. Мұның бәрі елдің қаржы қалтасына едәуір салмақ салған еді. Міне осы айтылғандарды ескере келе ҚР Үкіметі жаңа экономикалық саясатты жүзеге асыруға көшті. Бұл жаңа саясат ресми түрде инфляцияны таргеттеуге негізделген. Енді валюта дәлізі болмайды, ол алынып тасталды. Ал валюта бағамын анықтайтын жағдайды жоғарыда келтірдік.

2-сурет. Еуромен айырбастау операциялар көлемінің динамикасы

Еуроны сатып алу және сату көлемдеріне сүйене отырып, аталған валюта АҚШ долларымен салыстырғанда халық тарапынан аз сұранысқа ие екенін атап өткен жөн. Талданып отырған кезеңде операциялар көлемі бойынша теріс нәтиже қалыптасты, төмендеу мынаны құрады: сатып алу бойынша -49,66% және сату бойынша -47,79%. Жоғары дәрежеде көлемдердің төмендеуі уәкілетті ұйымдарда байқалуда: сатып алу бойынша – -52,34%, сату бойынша – 51,63%. Бұл ретте, банктерде аталған көрсеткіштер тиісінше былай қалыптасты – 44% және – 45,64%.

3-сурет. Ресей рублімен айырбастау операциялар көлемінің динамикасы

Ескерту – Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің ресми сайты www.nationalbank.kz

Кеден одағын ұйымдастыру, сауда қатынастарын дамыту, Ресейден Қазақстан Республикасына қарай тауарлар ағысы халықтың аталған валютаға деген белгілі қызығушылықтарын оятты. Тек 2015 жылғы ақпанда ғана Алматы қаласында 5,6 млрд. рубль сатылды, бұл барлық талданып отырған кезең ішіндегі ең үлкен көлем болып табылады. Жалпы 2009 жылдан бергі кезеңде сатып алу бойынша жылдық айналым 4,2 есеге, сату бойынша 9,1 есеге өсті. Қазақстан Ұлттық Банкі және оның аумақтық филиалдары айырбастау пункттерінің қызметін тұрақты түрде мониторингтеп тұрады, банктік емес айырбастау пункттерінің қызметінің айқындығын арттыруға, сондай-ақ банк стандарттарын олардың жұмыс істеуіне таратуға бағытталған заңнаманы одан әрі жетілдіру бойынша жұмыстар жүргізеді.

Қазақстан Республикасының валюталық нарығы әлемдік валюта нарығына тікелей тәуелді сектор. Мұнай бағасының өсуі мен әлемдік саяси қатынастардың шиеленісуі теңгенің айтарлықтай құнсыздануына әкеліп отыр. Ұлттық Банктің болжауынша, 2016-2017 жж. валюта нарығында АҚШ долларына қарай теңге 1,31%-ға нығаяды. Бұл Қазақстан валюта нарығы қазынаны 46 млрд. АҚШ долларына толықтырады деген сөз.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкі Басқармасының 2009 жылғы 16 шілдедегі «Қызметінің бірден бір түрі шетел валютасымен айырбастау операцияларын ұйымдастыру болып табылатын заңды тұлғалардың жарғы капиталының ең аз мөлшері туралы» № 63 қаулысы
2. «Валюталық реттеу және валюталық бақылау туралы» Қазақстан Республикасының заңы (2014.29.12 ж. берілген өзгерістер мен толықтыруларымен)
3. Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің ресми сайты www.nationalbank.kz
4. Алматы қаласының 2016 жылғы қаңтар-ақпандағы әлеуметтік-экономикалық дамуы. Статистикалық департамент. Алматы. – 2016.

А.С. Асилова, кандидат экономических наук
Казахский национальный университет имени аль-Фараби
А.А. Кابدешова, магистр экономических наук,
старший преподаватель
Экономический колледж университета Нархоз, г. Алматы

**Организация наличных обменных операций с иностранной валютой на территории
Республики Казахстан**

Аннотация. В статье рассматриваются организация наличных обменных операций с иностранной валютой и курсы тенге по отношению к доллару, евро, к рублю на валютном рынке, изменения, объем биржевых операций на Казахстанской фондовой бирже и сделки на биржевых торгах, а также, рассмотрены изменения Казахской национальной валюты с момента введения в обращение.

Ключевые слова: валютный рынок, обменные пункты, обменные операции, валютный курс.